भुजः। इति। इति मेदिनी॥ (यथा, भागवते। १०। ५०। ९।
"एतदर्थोऽवतारोऽयं भूभारहरणाय मे।
संरक्षणाय साधूनां कृतोऽन्येषां वधाय च॥")
शुक्रम्। स्वर्णम्। कपर्दकम्। उष्णोदकम्। इति केचित्॥ भाज्याङ्कात् भाजकाङ्कद्वारा-भागग्रहणम्। इति लीलावती॥
हरतेजः, [स] क्ली, (हरस्य तेजः।) पारदम्। इति राजनिर्घण्टः॥ शिववीर्य्यञ्च॥
हरनेत्रं, क्ली, (हरस्य नेत्रम्।) शिवचक्षुः। संख्यात्रयम्। इति ज्योतिःशास्त्रम्॥
हरबीजं, क्ली, (हरस्य बीजम्।) पारदम्। इति भूरिप्रयोगः॥
हररूपः, पुं, (हरस्य रूपमिव रूपमस्य।) शिवः। इति शब्दरत्नावली॥
हरशेखरा, स्त्री, (हरस्य शेखरं आवासत्वेनास्त्यस्या इति। अच्।) गङ्गा। इति हेमचन्द्रः॥
हरहरा, स्त्री, हारहरा। द्राक्षा। इति केचित्॥
हराद्रिः, पुं, (हरस्य अद्रिः।) कैलासपर्व्वतः। इति केचित्॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ११३। ९९।
"विद्याधराः शृणुत यः कुरुते ममात्र
धर्म्मव्यतिक्रममितः प्रभृति प्रजासु।
वध्यः स मे नियतमित्यभितो हराद्रि-
मुद्घोषणाच्च स ततो भ्रमयाञ्चकार॥")
हरिः, पुं, (हरति पापानीति। हृ+"हृपिषि-कहीति।" उणा० ४। १२८। इति इन्।) विष्णुः। (यथा, रघुः। १०। ८६।
"हरिरिव युगदीर्घैर्दोर्भिरंशैस्तदीयैः
पतिरवनिपतीनां तैर्यकाशे चतुर्भिः॥")
सिंहः। (यथा, रघुः। २। ५८।
"स न्यस्तशस्त्रो हरये स्वदेह-
मुपानयत् पिण्डमिवामिषस्य॥")
शुकपक्षी। सर्पः। वानरः। भेकः। इत्यमरः॥ चन्द्रः। सूर्य्यः। वायुः। अश्वः। (यथा, महाभारते। ३। १६६। ५।
"ततः स हरिभिर्युक्तं जाम्बूनदपरिष्कृतम्।
मेघनादिनमारुह्य श्रिया परमया ज्वलन्॥")
यमः। शिवः। ब्रह्मा। किरणः। इन्द्रः। (यथा, रघुः। १२। १०३।
"यन्ता हरेः सपदि संहृतकार्म्मुकज्य-
मापृच्छ्य रावणमनुष्ठितदेवकार्य्यम्॥")
वर्षविशेषः। इति मेदिनी॥ मयूरः। कोकिलः। हंसः। अग्निः। इति शब्दरत्नावली॥ भर्त्तृहरिः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ पिङ्गवर्णः। हरिद्वर्णः। इति हेमचन्द्रः॥ * ॥ हरेरष्टोत्तरशतनामानि यथा,—

श्रीसदाशिव उवाच।

श्रीकृष्णाष्टोत्तरशतं नाम मङ्गलदायकम्।
तत्शृणुष्व महाभाग! सर्व्वकल्मषनाशनम्॥
श्रीकृष्णः पुण्डरीकाक्षो वासुदेवो जनार्द्दनः।
नारायणो हरिर्व्विष्णुर्माधवः पुरुषोत्तमः॥
गोविन्दः केशवोऽनन्तो वामनो मधुसूदनः।
दामोदरो हृषीकेशः पद्मनाभस्त्रिविक्रमः॥
वैकुण्ठश्चाच्युतो रामश्चक्रपाणिरधोक्षजः।
पीताम्बरो जगन्नाथो नृसिंहो गरुड़ध्वजः॥
राधिकापतिरानन्दस्वरूपो विश्वमोहनः।
यशोदानन्दनः सत्यः श्रीगोपीजनवल्लभः॥
गदाधरो हयग्रीवो वराहश्च गवीश्वरः।
गोवर्द्धनधरो विश्वबीजं कमललोचनः॥
सर्व्वान्तर्य्यामी जगदीशश्चानूरमर्द्दनः प्रभुः।
विश्वम्भरो यज्ञभोक्ता वनमाली सनातनः॥
पुराणपुरुषो नन्दात्मजः श्रीवत्सलाञ्छनः।
देवकीनन्दनः श्यामः श्रीश्यामाप्राणवल्लभः॥
अनिरुद्धः परं ब्रह्म मुरारिः श्रीधरस्तथा।
श्रीगोपीमोहनः शार्ङ्गधन्वा तु ब्राह्मणप्रियः॥
ब्रह्मण्यदेवः क्षेत्रस्तापत्रयविनाशनः।
कैटभारिर्गुणातीतो रुक्मिणीरमणो विराट्॥
सङ्कर्षणः शेषशायी दैत्यारिर्व्वकभित्तथा॥
सर्व्वशास्त्रप्रणेता च मुकुन्दो भक्तवत्सलः॥
अघासुरघ्नः प्रद्युम्नो हंसश्च मुरलीधरः।
कुवलयापीड़घातो च पद्मधारी चतुर्भुजः॥
भक्तलोकैकशरणो गोपालो वैष्णवप्रियः।
वंशीपाणिर्गुणमयः कोटिकन्दर्पमोहनः॥
वेणुवाद्यविनोदी च कंसारिर्यादवस्तथा।
चतुर्व्वेदमयो नित्यः सच्चिदानन्दविग्रहः।
दीनानाथैकशरणं भक्तानुग्रहकारकः॥*॥
एतदष्टोत्तरशतं कृष्णनाम शुभङ्गलम्।
प्रत्यहं यः पठेत् प्रातस्त्रिसन्ध्यां वा विशेषतः॥
हिजादिश्चेश्वरो भक्त्या शृणोति जपति स्मरेत्।
दुःस्वप्ननाशनं तस्य मनोमलविनाशनम्।
सर्व्वापराधशमनं सर्व्वपापक्षयो भवेत्।
पावनं शान्तिदं पुण्यं तापत्रयविनाशनम्॥
आयुष्यं सर्व्वसुखदं सर्व्वदुःखापहं मुने!।
व्रतयज्ञतपोदानयागतीर्थफलप्रदम्॥
पुत्रदं धाश्च बन्ध्यानां ग्रहपीड़ादिनाशनम्।
सर्व्वाभीष्टप्रदं सर्व्वैश्वर्य्यदं विघ्ननाशनम्॥
सर्व्वोपद्रवदारिद्र्यनाशनं मानवस्य तु।
सद्बुद्धिविद्याविज्ञानयशोधर्म्मप्रदं तथा॥
सर्व्वभीतिहरं भक्तिमुक्तिधान्यधनप्रदम्।
सर्व्वरोगक्षयकरं वाञ्छान्तःशुद्धिदं परम्॥
फलकामिनो वैष्णवस्य सर्व्वकामफलप्रदम्।
सर्व्वशत्रुक्षयो याति हरिभक्तिश्च जायते॥
सरस्वती च वशगा कमलाविरतं भवेत्।
क्षेत्रतीर्थे च मरणं गङ्गायां वा विशेषतः॥
मोचनं भवबन्धस्य यमभीतिविनाशनम्।
निष्कामिनस्त्वनन्यस्य प्रेमभक्तिसुखप्रदम्।
भवेदहैतुकं ज्ञानं साक्षात् कृष्णः प्रसीदति॥"
इति पाद्मोत्तरखण्डे १११ अध्यायः॥*॥

श्रीहरिपादचिह्नानि यथा,—

श्रीसदाशिव उवाच।

"सच्चिदानन्दरूपस्य कृष्णस्याद्भुतकर्म्मणः।
संस्मरेत् पादचिह्नानि प्रातर्भक्त्या नरोत्तमः॥
अतिगुह्यानि देवर्षे! यानि भक्तिप्रदानि च।
सर्व्वसुखप्रदानीह तव प्रोक्तानि वेधसा॥
मयापि भुवनेश्वर्य्यै कथितानि प्रयत्नतः।
पुरासौ तुष्टचित्ताभूत् श्रुत्वा कृष्णसुखप्रदा॥

दिलीप उवाच।

कानि कानि च चिह्नानि कृष्णस्य पादयोर्मुने।
वशिष्ठ! श्रोतुमिच्छामि कथयस्वानुपूर्व्वकम्॥

वशिष्ठ उवाच।

यदूचिवान् स्वयं ब्रह्मा नारदाय नराधिप!।
तत् शृणुष्व महत् पुण्यमतिगोप्यतमं वचः॥
विधिर्देवर्षिणा पृष्ट उपाख्यानमिदं पुरा।
महाभागवतं पुण्यमेकदा तमुवाच ह॥

ब्रह्मोवाच।

शृणु नारद वक्ष्यामि पादयोश्चिह्नलक्षणम्।
भगवत्कृष्णरूपस्य ह्यानन्दैकरसस्य च॥
अवताराः ह्यसंख्याश्च कथिता ये तवाग्रतः।
परं सम्यक् प्रवक्ष्यामि कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्॥
देवानां कार्य्यसिद्ध्यर्थमृषीणां वा नृणां तथा।
आविर्भूतस्तु भगवान् स्वानां प्रियचिकीर्षया॥
केनैव ज्ञायते देवो भगवान् भक्तवत्सलः।
तान्यहं वेद्मि नान्योऽस्ति सत्यमेतन्मयोदितम्॥
ऊनविंशतिचिह्नानि मया दृष्टानि तत्पदे।
दक्षिणे दश चिह्नानि वामे च नव नारद!॥
ध्वजातपत्रं कमलं वज्राख्यमङ्कुशो यवः।
स्वस्तिकं चोर्द्धरेखा चाष्टकोणं चक्रमेव च॥*॥
नवान्यानि प्रवक्ष्यामि साम्प्रतं वैष्णवोत्तम!।
चिह्नानि वामचरणे गोविन्दस्याङ्कितानि च॥
इन्द्रचापं त्रिकोणञ्च कलसञ्चार्द्धचन्द्रकम्।
गङ्गोऽम्बरं मत्स्यचिह्नं गोपदं जाम्बवं स्मृतम्॥
अङ्कान्येतानि भो विप्र! दृश्यन्ते च यदा कदा।
कृष्णाख्यन्तु परं ब्रह्म भुवि जातं न संशयः॥
द्वयं वाथ त्रयं वाथ चत्वारः पञ्च एव वा।
दृश्यन्ते ब्रह्मवित्श्रेष्ठ ह्यवताराः कथञ्चन॥
मध्ये ध्वजा तु विज्ञेया पद्मं द्वाङ्गुलमानतः।
वज्रन्तु दक्षिणे पार्श्वे चाङ्कुशो वै तदग्रतः॥
यवोऽप्यङ्गुष्ठमूले स्यात् स्वस्तिकं तत्र कुत्रचित्।
आतपत्रं चोर्द्धरेखा वामे चक्रञ्च दक्षिणे॥
आद्यमङ्गुलिमारभ्य यावद्दे मध्यमा स्थिता।
तावद्दे चोर्द्धरेखा च कथिता पद्मसंज्ञके॥
अष्टकोणं ततो वत्स! समानाष्टाङ्गुलैव तत्।
निर्द्दिष्टं दक्षिणे पादे चेत्याहुर्म्मुनयो हरेः॥*॥
एवं पादस्य चिह्नानि नान्यं वहति वैष्णवः।
दक्षिणेतरस्थानानि संवदामीह संस्मरेत्॥
चतुरङ्गुलमानेन द्वयाङ्गुलिसमीपतः।
इन्द्रचापं ततो विद्यादन्यत्र च न ते क्वचित्॥
त्रिकोणं मध्यनिर्द्दिष्टं कलसो यत्र कुत्रचित्।
अष्टाङ्गुलप्रमाणेन तद्धरेरर्द्धचन्द्रकम्॥
अर्द्धचन्द्रसमाकारं कलसो निर्द्दिष्टं तस्य सुव्रत।
इन्द्रं वै यत्र चिह्नन्तु ह्याद्यन्ते वै निरूपितम्॥
त्रिकोणं दक्षिणे भागे त्वम्बरं तदधो यवः।
जम्बूफलं त्रिकोणस्य वामपार्श्वे निरूपितम्॥